

राज्यातील ग्रामीण क्षेत्रात राष्ट्रपुरुष / थोर व्यक्ती तसेच अन्य प्रसिध्द मान्यवर व्यक्ती यांची स्मारके उभारण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग

शासन निर्णय, क्रमांक: स्मारक-२०१६/प्र.क्र.०३/पंरा-९

सार्वजनिक बांधकाम भवन, २५, मईबान पथ,

फोर्ट, मुंबई-४०० ००९.

दिनांक:- ११ ऑगस्ट, २०१६

वाचा:- १) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक : स्मारक-३११३/प्र.क्र.३०८/२९, दि.२१ ऑगस्ट, २०१३.

२) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक: स्मारक-३११३/प्र.क्र.३०८/२९, दि.१२ जोवारी, २०१६.

प्रस्तावना:-

शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक: स्मारक-३११३/प्र.क्र.३०८/२९, दिनांक २१/०८/२०१३ व दिनांक १२ जानेवारी, २०१६ मधील तरतूदीनुसार, राज्यातील राष्ट्रपुरुष / थोर व्यक्ती / स्वातंत्र्य सैनिक / इतिहास प्रसिध्द व्यक्ती / संत महात्मे / राजकारणातील प्रसिध्द व्यक्ती यांच्या स्मारकाचे नियोजित ठिकाण ग्राम पंचायत / पंचायत समिती / जिल्हा परिषदेच्या कार्यक्षेत्रात असलेल्या स्मारकाची उभारणी ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाने करावी, असा निर्णय घेण्यात आला आहे.

राज्यातील ग्रामीण क्षेत्रात स्मारके उभारण्यासंदर्भात जनता, विविध संघटना, राजकीय पक्ष, विधानमंडळ सदस्य तसेच संसद सदस्य इत्यादीकडून शासनाकडे मागणी होत असते, त्यास अनुसरून राष्ट्रपुरुष / थोर व्यक्ती / स्वातंत्र्य सैनिक / इतिहास प्रसिध्द व्यक्ती / संत-महात्मे / राजकारणातील प्रसिध्द व्यक्ती यांची स्मारके उभारण्याबाबतचे धोरण निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

राज्यातील ग्रामीण क्षेत्रातील राष्ट्रपुरुष / थोर व्यक्तींची प्रसिध्द व महत्वाची स्मारके उभारण्यासाठी मोठ्या किंमतीच्या आराखड्यांना मान्यतेसाठी मा.मुख्यमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात येत आहे:-

१)	मा.मुख्यमंत्री	:	अध्यक्ष
२)	मा.मंत्री (ग्राम विकास)	:	सदस्य
३)	संबंधित जिल्हाचे पालकमंत्री	:	सदस्य
४)	मा.राज्यमंत्री (ग्रामविकास)	:	सदस्य
५)	संबंधित विधानसभा सदस्य / विधानपरिषद सदस्य	:	सदस्य
६)	संबंधित इतिहासतज्ञ	:	सदस्य
७)	मुख्य वास्तुशास्त्रज्ञ, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.	:	सदस्य
८)	स्मारकाशी संबंधित संस्थेचे अध्यक्ष अथवा तज्ञ समाजसेवक	:	सदस्य
९)	सचिव, ग्राम विकास व पंचायत राज विभाग	:	सदस्य सचिव

उपरोक्त सदस्यांव्यतिरिक्त अध्यक्षांच्या मान्यतेने अन्य सदस्यांनाही आवश्यकता असल्यास बैठकिस आमंत्रित करता येईल.

२. त्यानुषंगाने राज्यातील ग्रामीण क्षेत्रातील राष्ट्रपुरुष / थोर व्यक्ती / स्वातंत्र्य सैनिक / इतिहास प्रसिध्द व्यक्ती / संत- महात्मे व राजकारणातील प्रसिध्द व्यक्तींची स्मारके उभारण्याकरिता एकवाक्यता रहाण्याच्या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे जिल्हाधिकारी स्तरावर समिती गठीत करण्याचे प्रस्तावित करण्यात येत आहे:-

१)	जिल्हाधिकारी	:	अध्यक्ष
२)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	:	सदस्य
३)	जिल्हा पोलीस अधीक्षक	:	सदस्य
४)	अधीक्षक अभियंता, सार्वजनिक बांधकाम मंडळ	:	सदस्य
५)	कार्यकारी अभियंता, जिल्हा परिषद बांधकाम विभाग	:	सदस्य
६)	सहायक संचालक, पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालये विभाग किंवा सहायक अभिरक्षक, वस्तुसंग्रहालयांतर्गत कार्यरत जिल्हास्तरीय अधिकारी	:	सदस्य
७)	संचालक, पुराभिलेख संचालनालयाच्या अंतर्गत कार्यरत जिल्हास्तरीय अधिकारी	:	सदस्य
८)	वास्तुशास्त्रज्ञ	:	सदस्य
९)	कला संचालनालया अंतर्गत कार्यरत जिल्हास्तरीय अधिकारी	:	सदस्य
१०)	सहायक संचालक, नगररचना किंवा नगर रचनाकार (नगर विकास विभाग)	:	सदस्य
११)	स्मारकाशी संबंधित संस्थेचे अध्यक्ष अथवा तज्ञ समाजसेवक	:	आमंत्रित
१२)	जिल्हा नियोजन अधिकारी	:	सदस्य सचिव

उपरोक्त सदस्यांव्यतिरिक्त अध्यक्षांच्या मान्यतेने अन्य सदस्यांनाही आवश्यकता असल्यास बैठकिस आमंत्रित करता येईल.

३. ग्रामीण भागात स्मारके उभारण्यासंबंधीची मार्गदर्शक तत्वे :-

१. स्मारक उभारण्याची जागा नागरिकांच्या दृष्टीने गैरसोईची ठरणार नाही अथवा स्मारकामुळे वा सदर जागेमुळे विविध धर्म / जातींमध्ये द्वेष वाढणार नाही याबाबत दक्षता घेण्यात यावी.

२. स्मारके उभारताना सर्व शासकीय नियमांचे पालन करण्यात यावे.

३. शासकीय निधीतून शासकीय जागेवरच स्मारके उभारावीत. खाजगी जागेवर शासकीय स्मारक उभारू नयेत.

४. स्मारकासाठी उपलब्ध निधीच्या प्रमाणात टप्पा-टप्पाने जिल्ह्यातील एकाच स्मारकाच्या उभारणीसाठी अनुदान मंजूर करण्यात येईल. सदर स्मारकाच्या दुरुस्तीकरीता/ नुतनीकरणाकरीता पुन्हा निधी उपलब्ध करून दिला जाणार नाही.
५. ग्रामीण तिर्थक्षेत्र विकास ही योजना स्वतंत्रपणे कार्यान्वित असल्याने “स्मारक” या योजनेअंतर्गत मंजूर निधीमधून सदर योजनेसाठी कोणताही निधी अथवा सहायक अनुदान मंजूर करता येणार नाही.
६. राष्ट्रपुरुष / थोर व्यक्तीचे / स्वातंत्र सैनिक / इतिहास प्रसिध्द व्यक्ती / संत -महात्मे / राजकारणातील प्रसिध्द व्यक्तींची जिल्हा परिषद क्षेत्रात एका पेक्षा जास्त स्मारक होणार नाहीत याबाबत दक्षता घ्यावी.
७. जिल्हा परिषद क्षेत्रात दोन पेक्षा अधिका स्मारके उभारावयाची झाल्यास स्मारकासंदर्भातील जागा व होणारा खर्च, स्मारकाची मागणी करणाऱ्या संस्थेने किंवा व्यक्तीने करावा. त्यासाठी शासनाकडे निधीची मागणी करू नये.

४. स्मारक उभारण्यासंबंधी प्रस्तावात समाविष्ट करावयाच्या बाबी

स्मारकशी संबंधित संस्थेने / ग्रामपंचायतीने / पंचायत समितीने / जिल्हा परिषदेने, खालील बाबींचा समावेश असलेला प्रस्ताव जिल्हाधिकारी यांचेकडे सादर करावा :-

१. स्मारकाच्या प्रस्तावात संबंधित राष्ट्रपुरुष वा थोर पुरुष अथवा अन्य प्रसिध्द मान्यवर व्यक्ती यांच्या जीवनाच्या पैलूंचा व केलेल्या कार्याचा त्यात समावेश असेल अशा रितीने स्मारकाची आखणी करण्यात यावी. त्याअनुषंगाने स्मारक परिसरात मुलभुत सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देणेबाबत प्रस्तावात समावेश असावा.
२. स्मारकाचा आराखडा खाजगी वास्तुविशारदाकडून करून घेतला असल्यास, सदर आराखड्यास संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्याची तांत्रिक मान्यता घ्यावी.
३. शासकीय स्मारके शासकीय जमिनीवरच उभारण्यात यावीत. **सदर जागा ग्रामपंचायत / पंचायत समिती / जिल्हा परिषद क्षेत्रातीलच असावी.** ज्या जागेवर स्मारक उभारावयाचे आहे, ती जागा संस्थेची/वैयक्तिक जागा असल्यास, ती जागा स्मारक उभारण्याकरीता जिल्हा परिषदेच्या नांवे हस्तांतरित करण्यात यावी.
४. स्मारक उभारणीची जागा वन विभागाची असल्यास, संबंधित वन संरक्षक अधिकाऱ्याचे ना-हरकत प्रमाणपत्र सादर करावे.
५. स्मारके उभारण्यात आल्यावर त्यांच्या देखभालीची जबाबदारी संबंधित संस्थेची/ ग्रामपंचायतीची / पंचायत समितीची / जिल्हा परिषदेची असेल. सदर संस्था / ग्रामपंचायत / पंचायत समिती / जिल्हा परिषद स्मारकाची देखभाल-दुरुस्ती करण्यास तयार आहे अशा आशयाचे रु.१००/- च्या स्टॅम्प पेपरवर करारपत्र सादर करावे.
५. **स्मारक उभारणीच्या प्रस्तावाची शिफारस करतांना समितीने लक्षात घ्यावयाच्या बाबी :-**
  १. प्रस्तावात समाविष्ट असलेली कागदपत्रे परिपूर्ण असल्याची खात्री करावी.
  २. समितीने राज्यातील ग्रामीण क्षेत्रातील स्मारके उभारण्याकरीता प्रस्तावाची छाननी करतांना सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय क्रमांक स्मारक-३११३/प्र.क्र.३०८/२९, दिनांक १२ जानेवारी, २०१६ मधील तरतूदींचे तंतोतंत पालन करावे.
  ३. स्मारकास मान्यता देतांना स्मारकाच्या प्रगतीचे टप्पे निश्चित करावेत. प्रत्येक टप्प्यासाठी लागणारा निधी निश्चित करण्यात यावा.

४. स्मारक उभारणीचे काम जास्तीत जास्त अडीच वर्षात पूर्ण होईल याप्रमाणे नियोजन करावे. तसेच संबंधीत कार्यान्वयीन यंत्रणेच्या समन्वयाने बांधकामाचा आढावा घ्यावा.

५. समितीस स्मारकाचा प्रस्ताव परिपूर्ण असल्याची खात्री पटल्यावर, शिफारशीसह प्रस्ताव जिल्हाधिकारी यांचे मार्फत शासनास सादर करावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६०८११११४७४२७८२० असा आहे. सदर शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(प्रकाश वळवी)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल यांचे सचिव
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव
- ३) सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा.मुख्य सचिव यांचे उप सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ५) सर्व मंत्रालयीन विभागांचे अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव,
- ६) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
- ७) सर्व मंत्रालयीन विभाग
- ८) सर्व विभागीय आयुक्त
- ९) सर्व जिल्हाधिकारी
- १०) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
- ११) सर्व पोलीस आयुक्त / जिल्हा पोलीस अधिक्षक
- १२) सर्व विधानसभा सदस्य / विधान परिषद सदस्य
- १३) संचालक, कला संचालनालय, मुंबई
- १४) संचालक, पुरातत्व संचालनालय, मुंबई
- १५) संचालक, पुराभिलेख, संचालक, मुंबई
- १६) संचालक, नगर रचनाकार, महाराष्ट्र राज्य पुणे.
- १७) मुख्य वास्तुशास्त्रज्ञ, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
- १८) सर्व अधिक्षक अभियंता, सार्वजनिक बांधकाम विभाग
- १९) सर्व कार्यकारी अभियंता, जिल्हा परिषद बांधकाम विभाग
- २०) मुख्याधिकारी, सर्व नगरपालिका/नगरपरिषद
- २१) निवड नस्ती/कार्यासन-पंरा-९, संग्रहार्थ